

Izvirni znanstveni članek
UDK 347.131.2(100)

Primerjalni vidiki zastaranja terjatev

KARMEN LUTMAN, LL.M.,*
sodniška pripravnica
pri Višjem sodišču v Ljubljani

1. Uvod

V sodobnih pravnih redih je zastaranje nepogrešljiv pravni institut. Njegov temeljni namen je v tem, da se dolžniku, ki je zaupal v neaktivnost upnika, po poteku določenega časa zagotovi varstvo. S tem je upoštevano načelo pravne varnosti in pravnega miru. Pomemben vidik zastaranja je tudi načelo ekonomičnosti, saj je dokazovanje obstoja zahtevkov, od nastanka katerih je minilo že dalj časa, dolgotrajno in povezano z visokimi stroški. Čeprav se ureditev zastaranja od države do države razlikujejo, je cilj vsakega sistema zastaranja ustvariti ustrezno ravnovesje med interesi dolžnika, upnika in javnim interesom. Francoski pravni red daje pri tem večji pomen varstvu dolžnika, medtem ko je v angleškem pravu, v katerem je zastaranje procesnopravni institut, pomembnejši upnikov interes.¹ Nemško pravo naj bi bilo primerjalnopravno gledano nekje vmes.²

Institut zastaranja dolgo ni bil deležen posebne pozornosti, v zadnjem času pa je bil v okviru reform civilnopravnih zakonikov nekaterih evropskih držav predmet številnih diskusij. K temu je prispevala tudi težnja po poenotenju evropskega civilnega prava, na podlagi katere so bili sprejeti modelni zakoniki, ki izražajo smernice za sodobno ureditev tega instituta. Taki modelni zakoniki so na evropski ravni Načela evropskega pogodbenega prava

* Univerzitetna diplomirana pravica, asistentka za področje civilnega in gospodarskega prava, LL.M. na Univerzi Humboldt v Berlinu, doktorska kandidatka na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani.

¹ Kleinschmidt v: AcP (2013), str. 455.

² Prav tam.

(PECL), Osnutek skupnega referenčnega okvira (DCFR) in Osnutek skupnega prava prodaje (CESL), na mednarodni ravni pa Načela UNIDROIT za mednarodne gospodarske pogodbe (UNIDROIT-PICC). Primerjalnopravno je pri sodobni ureditvi instituta zastaranja mogoče opaziti pet temeljnih smernic. Prva je poenotenje zastaralnih rokov, zlasti v smeri opuščanja številnih posebnih zastaralnih rokov. Druga, ki zapoveduje razmeroma kratek splošni zastaralni rok, je tesno povezana s tretjo smernico, ki določa subjektivni začetek teka splošnega zastaralnega roka. Po četrti naj bi poleg kratkega subjektivnega splošnega zastaralnega roka tekel še objektivni maksimalni zastaralni rok, po poteku katerega bi zahtevek v vsakem primeru zastaral. Peta smernica zapoveduje večjo avtonomijo strank na področju zastaranja. Nemčija in Francija, ki sta sistem zastaranja že reformirali, sta navedene smernice večinoma upoštevali, številne države pa se na tako reformo bolj ali manj pospešeno pripravljajo.

Slovenski Obligacijski zakonik ureja zastaranje v splošnem delu v členih od 335 do 370. V tem oddelku je poleg splošnega zastaralnega roka predvidenih več kot deset posebnih zastaralnih rokov, še več jih predvidevajo posebni zakoni.³ Splošni zastaralni rok znaša pet let in začne teči z objektivno določenim trenutkom, tj. z zapadlostjo zahtevka. Kombinacijo kratkega subjektivnega zastaralnega roka z objektivnim maksimalnim zastaralnim rokom OZ predvideva le za zahtevke iz neposlovne odškodninske odgovornosti. Dogovori o krajšem ali daljšem zastaralnem roku niso dovoljeni, prav tako ni mogoč dogovor, da zastaranje nekaj časa ne bi teklo. Dolžnik se zastaranju tudi ne more odpovedati pred njegovim nastopom. Koliko taka ureditev zastaranja odstopa od primerjalnopravnih rešitev, bo prikazano v nadaljevanju. Cilj prispevka je predstaviti sodobne smernice evropske ureditve instituta zastaranja, kot jih narekujejo modelni zakoniki in ki so bile upoštewane pri sprejetju ali reformiranju zakonodaj nekaterih evropskih držav.

2. Zmanjšanje števila posebnih zastaralnih rokov

Prva smernica je poenostavitev sistema zastaranja, kar je mogoče doseči zlasti z opustitvijo številnih posebnih zastaralnih rokov. S poenotenjem sistema zastaranja se sicer oddaljimo od tega, da se za vsako posamezno vrsto zahtevka uporabi zanj najprimernejši sistem zastaranja, vendar pa se na ta način odpravi nepotrebna kompleksnost, ki ogroža jasnost in preglednost sistema zastaranja. Boljši je namreč sistem zastaranja, ki ni prilagojen vsem zahtevkom v enaki meri, kot pa tak, ki zaradi kompleksnosti in nejasnosti dolžnikom in upnikom otežuje, da bi ocenili svoj pravni položaj in temu primerno prilagodili svoja ravnanja.⁴ Z okrepitevijo

³ Tako npr. Stvarnopravni zakonik, Pomorski zakonik, ZGD-1, ZDR, SZ, ZOSRL, ZPPŽP, ZVO-1.

⁴ Komentar PECL, str. 163, 164.

pomena in uporabe splošnega zastaralnega roka postane ureditev zastaranja preprostejša, kar sodiščem prihrani (pre)dolgo ugotavljanje, ali je zastaranje že nastopilo.

Z nepreglednostjo sistema zastaranja se je pred reformo obligacijskega prava leta 2002 srečevala Nemčija, kjer se je v približno 200 zakonih znašlo približno 2700 določb o zastaranju, ki medsebojno niso bile usklajene.⁵ O podobnih težavah so poročali tudi v Franciji, ki je reformo zastaranja v Code Civil izpeljala leta 2008, pred tem pa so imeli v posebnih zakonih več kot 200 različnih zastaralnih rokov v trajanju od enega meseca do tridesetih let.⁶ V Angliji, kjer je bila Komisija za pripravo reforme zastaranja ustanovljena že leta 1965, njen predlog za spremembo tega instituta pa še čaka na obravnavo v parlamentu, je nepotrebna kompleksnost in notranja neskladnost med različnimi zastaralnimi roki eden glavnih razlogov za spremembo obstoječe ureditve.⁷ Čeprav so pravni vir v sistemih *common law* predvsem odločitve sodišč (*case law*), je v Angliji zastaranje del statutarnega prava, kar pomeni, da je urejeno v pravnem aktu, ki ga je sprejel parlament (tj. Limitation Act 1980). Določbe o zastaranju v avstrijskem ODZ ostajajo od njegove uveljavitve leta 1812 bolj ali manj nespremenjene in tako sestavljajo najstarejši veljavni sistem zastaranja v Evropi. Tudi v Avstriji se kažejo potrebe po reformi, med drugim zaradi številnih posebnih ureditev v področnih zakonih.⁸ Švicarski splošni del obligacijskega prava, ki je star več kot sto let, je prav tako predmet številnih diskusij in reformnih predlogov; eden takih je Schweizer Obligationenrecht 2020, ki so ga zasnovali profesorji z različnih švicarskih univerz in vsebuje tudi spremenjeno ureditev zastaranja.

Poenostavitev sistema zastaranja s čim manj različnimi zastaralnimi roki je pomembno vodilo modelnih zakonikov, katerih cilj je določiti smernice, po katerih naj bi se zgledovali nacionalni zakonodajalci pri sprejemanju novih ali reformiranju obstoječih pravnih aktov. PECL je nedržavni akademski projekt, ki ga je med letoma 1995 in 2003 izdelala in objavila mednarodna skupina pravnih strokovnjakov pod vodstvom danskega profesorja Oleja Landa. Primarno sicer velja za pogodbeno razmerja, vendar so določbe o zastaranju uporabljive tudi za druga področja obligacijskega prava. PECL v duhu poenotenja zastaralnih rokov določa le eno izjemo od splošnega zastaralnega roka, tj. posebni desetletni zastaralni rok za judikatne terjatve. Tej ureditvi z manjšimi odstopanji sledi DCFR, ki je evropski projekt za harmonizacijo evropskega civilnega prava in je nastal s finančno podporo Evropske unije.

⁵ Peters, Zimmermann, cit. po Patti v: ZeuP (2010), str. 62.

⁶ Ancel v: Remien, str. 33.

⁷ Več glej Beale v: Remien, str. 45.

⁸ Bydlinski, Vollmaier v: Remien, str. 238.

Smernicam PECL in DCFR sta pri reformi zastaranja sledili tako Nemčija kot Francija. Veljavna nemška ureditev zastaranja v splošnem delu BGB tako vsebuje le nekaj izjem od splošnega zastaralnega roka, in sicer desetletni zastaralni rok za pravice na nepremičnini (§ 196 BGB) in tridesetletni zastaralni rok za judikatne terjatve, zahtevke za izročitev stvari na podlagi stvarnih pravic in zahtevke na podlagi izvršljivega naslova (§ 197 BGB). S skrajšanjem splošnega zastaralnega roka s tridesetih let na tri leta so tudi številni posebni zastaralni roki zunaj BGB postali odveč. V Franciji je bila s skrajšanjem splošnega zastaralnega roka s tridesetih let na pet let v Code Civil usoda posebnih zastaralnih rokov podobna.⁹ Z reformo so odpravili posebni zastaralni rok za trgovinske terjatve, razlikovanje med zastaranjem zahtevkov iz poslovne in neposlovne odškodninske odgovornosti, terjatve iz najema, plačilo plače, terjatve glede obresti in številne druge. Pred reformo so v francoski sodni praksi glede posebnih zastaralnih rokov nastajale številne težave, zato je bila poenostavitev sistema zastaranja dobrodošla.¹⁰

Slovenski civilnopravni sistem vsebuje poleg splošnega zastaralnega roka številne posebne zastaralne roke, ki so določeni v OZ ali drugih zakonih. Že OZ določa v oddelku o zastaranju več kot deset posebnih zastaralnih rokov, ki se gibljejo od enega leta za zastaranje gospodinjstkih terjatev do petnajst let za zastaranje odškodninskih terjatev zaradi spolne zlorabe mladoletne osebe. Pomembnejše izjeme od splošnega zastaralnega roka so zlasti triletni zastaralni rok za gospodarske terjatve,¹¹ triletni subjektivni in petletni objektivni zastaralni rok za zahtevke iz neposlovne odškodninske odgovornosti¹² in desetletni zastaralni rok za judikatne terjatve.¹³ V posebnih zakonih s področja zasebnega prava je določenih več kot šestdeset posebnih zastaralnih rokov. Večje število posebnih zastaralnih rokov je urejenih v Stvarnopravnem zakoniku, Pomorskem zakoniku in zakonih s področja transportnega prava. Posebni zastaralni roki so v večini primerov kratki, navadno znašajo šest mesecev,¹⁴ eno,¹⁵

⁹ Ancel v: Remien, str. 34.

¹⁰ Prav tam.

¹¹ 349. člen OZ.

¹² Prvi in drugi odstavek 352. člena OZ.

¹³ 356. člen OZ.

¹⁴ V roku **šestih mesecev** zastarajo npr. meničnopravni zahtevki indosantov v skladu z 78. členom Zakona o menici, terjatve iz prevozne pogodbe v zvezi s prevoznino v skladu z 71. členom Zakona o prevoznih pogodbah v železniškem prometu in regresni zahtevki imetnika čeka in regresni zahtevki indosantov v skladu z 21. členom Zakona o čeku.

¹⁵ V roku **enega leta** zastarajo npr. terjatve iz pogodb o izkoriščanju ladij v skladu s prvim odstavkom 658. člena Pomorskega zakonika, terjatve iz pogodbe o prevozu tovora oziroma prtljage v skladu s prvim odstavkom 93. člena Zakona o prevoznih pogodbah v cestnem prometu, pravica zahtevati izpolnitev volila v skladu s 94. členom Zakona o dedovanju, zahtevke lastnika proti nedobrovernemu posestniku v smislu 97. člena SPZ, odškodninski zahtevki zastavitelja nasproti zastavnemu upniku za povrnitev škode zaradi poslabšanja stvari v skladu s 158. členom SPZ in zahtevki za nadomestilo iz razmerja med lastnikom in užitekrajem v skladu z 243. členom SPZ.

dve,¹⁶ tri¹⁷ ali pet let.¹⁸ Nekateri posebni zastaralni roki zunaj OZ so izjeme od izjem splošnega zastaralnega roka, ki jih določa OZ. Tak primer so zlasti petletni posebni zastaralni roki Zakona o gospodarskih družbah¹⁹ in roki za zastaranje zahtevkov, ki izvirajo iz neposlovne odškodninske odgovornosti.²⁰ Težko bi bilo trditi, da je slovenska ureditev zastaralnih rokov tako kompleksna in nekoherentna, kot je bila v Nemčiji in Franciji pred reformo. Kljub temu pa bi bila poenostavitev sistema zastaranja v smeri opustitve številnih posebnih zastaralnih rokov tudi pri nas dobrodošla.

¹⁶ V roku **dveh let** zastarajo npr. terjatve iz pogodb o prevozu potnikov in prtljage v skladu s 658. členom Pomorskega zakonika, terjatve iz prevoznih pogodb in regresne terjatve v zvezi s temi pogodbami v skladu s prvim odstavkom 162. člena Zakona o obilgacijskih in stvarnopравnih razmerjih v letalstvu, pravica izterjati upravno takso v skladu s prvim odstavkom 20. člena Zakona o upravnih taksah, odškodninske terjatve za škodo, ki jo je povzročilo trčenje ladij v skladu s 754. členom Pomorskega zakonika, terjatve iz pristaniško-prekladalnih storitev v skladu s 679. členom Pomorskega zakonika in terjatve zaradi smrti, okvare zdravja ali poškodbe potnika v skladu s 94. členom Zakona o prevoznih pogodbah v cestnem prometu.

¹⁷ Zelo pogost je **triletni zastaralni rok**, ki je določen za zastaranje obveznosti plačila denarne odpravnine v skladu z drugim odstavkom 622.g člena Zakona o gospodarskih družbah, zahtevka za zmanjšanje oporočnih razpolaganj in vrnitev daril v skladu z 41. členom Zakona o dedovanju, menično-pravne zahtevke zoper akceptanta v skladu s prvim odstavkom 78. člena Zakona o menici, terjatve iz prevozne pogodbe zaradi smrti, telesne poškodbe ali duševne okvare zdravja potnika v skladu z 71. členom Zakona o prevoznih pogodbah v železniškem prometu, terjatev dobrovernega lastniškega posestnika za povračilo potrebnih in koristnih stroškov v skladu z devetim odstavkom 95. člena SPZ, terjatev nedobrovernega posestnika glede povračila stroškov v skladu s sedmim odstavkom 96. člena SPZ, regresni zahtevki Zavoda v smislu 93. člena Zakona o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju ipd. Triletni subjektivni zastaralni rok je določen npr. za odškodninski zahtevki družbe zaradi kršitve prepovedi konkurence v smislu 42. člena Zakona o gospodarskih družbah, odškodninski zahtevki zaradi jedrske škode v skladu z 20. členom Zakona o odgovornosti za jedrsko škodo in odškodninski zahtevki zaradi onesnaženja v smislu prvega odstavka 837. člena Pomorskega zakonika.

¹⁸ V primeru **petletnih posebnih zastaralnih rokov** gre v številnih primerih pravzaprav za izjemo od izjem splošnega zastaralnega roka. Take zastaralne roke najdemo *inter alia* v Zakonu o gospodarskih družbah, za katere bi se po določbi 349. člena OZ sicer uporabil triletni posebni zastaralni rok za gospodarske terjatve, vendar se zaradi specialnih določb ZGD-1 uporabi petletni zastaralni rok, kolikor znaša tudi splošni zastaralni rok. Petletni zastaralni rok je predviden tudi za zastaranje terjatev iz delovnega razmerja v skladu z 206. členom Zakona o delovnih razmerjih ter nekatere druge zahtevke v Zakonu o davčnem postopku, Zakonu o sodnih taksah, Zakonu o nepravdnem postopku, ipd.

¹⁹ To so npr. zahtevki za vrnitev prepovedanih plačil po tretjem odstavku 233. člena ZGD-1, zahtevki do zastopnikov obvladujoče družbe po četrtem odstavku 543. člena ZGD-1, zahtevki do prejšnje glavne družbe iz obveznosti doslej vključene družbe pri prenehanju vključitve po četrtem odstavku 561. člena ZGD-1, zahtevki glede odškodninske odgovornosti organov vodenja ali nadzora prevzete družbe po tretjem odstavku 594. člena ZGD-1, odškodninski zahtevki proti članom organov vodenja ali nadzora prevzemne družbe po 596. členu ZGD-1.

²⁰ Posebni zastaralni roki za zastaranje zahtevkov iz neposlovne odškodninske odgovornosti so določeni za zastaranje zahtevka zaradi okoljske škode v skladu s 110.i členom ZVO-1, terjatve družbe zaradi škode, ki je posledica kršitve konkurence, v skladu z 42. členom ZGD-1, zahtevka za odškodnino zaradi jedrske škode v skladu z 20. členom Zakona o odgovornosti za jedrsko škodo, odškodninske terjatve za škodo, ki jo je povzročilo trčenje ladij, v skladu s 754. členom Pomorskega zakonika, odškodninskega zahtevka zaradi onesnaženja, ki ga je povzročil tanker z izlitjem olja, v skladu s prvim odstavkom 837. člena Pomorskega zakonika ipd.

3. Kratki splošni zastaralni rok

Z odpravo številnih posebnih zastaralnih rokov se okrepi vloga splošnega zastaralnega roka, kar je tudi njegov primarni namen. S tem se pojavi potreba po čim bolj univerzalnem splošnem zastaralnem roku. Smernice evropskih modelov nakazujejo, da naj bi se ta gibal v razponu od dve do šest let,²¹ pri čemer naj bi bil najustreznejši triletni splošni zastaralni rok.²² Ureditvi v PECL in DCFR v skladu s temi smernicami določata triletni splošni zastaralni rok.

Najstarejši evropski zakoniki, kot so francoski Code Civil, avstrijski ODZ in nemški BGB, so se, kot je bilo v tistem času tudi običajno, glede dolžine splošnega zastaralnega roka zgledovali po postklasičnem rimskem pravu in uzakonili tridesetletni splošni zastaralni rok. Pri tem so upoštevali tudi, da je pomemben del dokazovanja potekal s pričami. Medtem ko je nemški zakonodajalec z reformo leta 2002 splošni zastaralni rok skrajšal na tri leta in francoski leta 2008 na pet let, ostaja splošni zastaralni rok v ODZ še vedno 30 let, kadar je upnik pravna oseba javnega prava, pa celo 40 let. Ta pa ni neproblematičen,²³ saj se večkrat opozarja na to, da dolg splošni zastaralni rok izniči osnovni namen zastaranja. Tako se tudi v Avstriji načrtuje skrajšanje splošnega zastaralnega roka v skladu z evropskimi smernicami,²⁴ trenutno pa se njegova uporaba omejuje s sklicevanjem na številne posebne zastaralne roke. Tako se v praksi pogosteje kot tridesetletni splošni zastaralni rok uporabi triletni zastaralni rok.²⁵ Že tu pa je treba poudariti, da sta kratka splošna zastaralna roka v Nemčiji in Franciji vezana na subjektivni začetek teka, kar pomeni, da začne zastaranje teči s trenutkom, ko je upnik izvedel za zahtevek oz. bi zanj mogel vedeti. Veljavni švicarski Obligationenrecht (v nadaljevanju OR) ne določa enotnega splošnega zastaralnega roka, temveč tri vzporedne sisteme zastaralnih rokov za pogodbene, obogatitvene in deliktne zahtevke. Splošni zastaralni rok za pogodbene zahtevke znaša deset let in začne teči z zapadlostjo zahtevka, za obogatitvene zahtevke sta določena subjektivni enoletni in objektivni desetletni zastaralni rok, za deliktne zahtevke pa subjektivni enoletni in objektivni desetletni zastaralni rok.²⁶ Reformni predlogi tudi v švicarskem sistemu zastaranja narekujejo uvedbo enotnega splošnega zastaralnega roka za vse vrste

²¹ Komentar PECL, str. 164.

²² Zimmermann v: Basedow, Hopt, Zimmermann, str. 1638.

²³ Bydlinski, Vollmaier v: Remien, str. 237.

²⁴ Prav tam.

²⁵ Prav tam, str. 220. Triletni zastaralni rok se uporabi npr. za redne in ponavljajoče se dajatve, kot so obresti, pokojnine, preživitve, gospodinjske terjatve, zahtevke zaradi zmote ali grožnje pri sklenitvi pogodbe, jamčevalne zahtevke, zahtevke iz neposlovne in poslovne odškodninske odgovornosti (glej §§ 1486, 1487, 1480 ODZ). Tridesetletni rok po večinskem mnenju še velja npr. za obogatitvene zahtevke, predvsem verzije. Več glej: Kozioł, Welsler, Kletečka, str. 248–253.

²⁶ Huguenin, Thouvenin v: Remien, str. 308.

zahtevkov, saj sedanja delitev povzroča številne težave.²⁷ V slovenski ureditvi je določen petletni splošni zastaralni rok, kar na prvi pogled ustreza smernici kratkih splošnih zastaralnih rokov. Kot bo prikazano v nadaljevanju, pa je problematično zlasti to, da začne teči in teče ne glede na to, ali upnik za obstoj zahtevka ve oziroma bi zanj mogel vedeti.

Določanje dolžine zastaralnih rokov je praviloma v domeni zakonodajalca posamezne države. Izjema velja npr. takrat, kadar so zastaralni roki določeni z mednarodnimi akti, uredbo ali direktivo Evropske unije. Nacionalne določbe o zastaranju so lahko problematične z vidika, da kršijo katero od ustavno zagotovljenih pravic in so lahko predmet ustavne presoje. Podobno lahko v nedopustnem obsegu omejujejo katero od pravic, ki posameznikom pripadajo na podlagi EKČP in jih v tem okviru presoja Evropsko sodišče za človekove pravice, v primerih, kadar omejujejo katero od temeljnih svoboščin ali načel prava Evropske unije, pa Sodišče Evropske unije. SEU je v svoji sodni praksi že večkrat poudarilo, »da je določitev *razumnih* časovnih meja za vložitev zahtevka, ki je v interesu pravne varnosti, dolžnika in upnika, v skladu s pravom EU, vendar pa take časovne omejitve ne smejo onemogočiti ali znatno otežiti uveljavitve pravic, ki jih zagotavlja pravo EU. V korist pravne varnosti je, da so zastaralni roki vnaprej določeni.«²⁸

V zadevi *Stubbings in drugi proti Združenemu kraljestvu*²⁹ je ESČP presojalo, ali določba angleškega Limitation Act 1980, po kateri zahtevki iz neposlovne odškodninske odgovornosti zaradi spolne zlorabe mladoletne osebe zastarajo v roku šestih let po polnoletnosti oškodovanca, krši pravico do dostopa do sodišča iz prvega odstavka 6. člena EKČP. Sodišče je poudarilo, da pravica do dostopa do sodišča ni absolutna in je lahko predmet določenih omejitev, med katere spada tudi zastaranje. Zastaralni roki za odškodninske zahtevke zaradi posega v osebne dobrine so predmet nacionalnih pravnih redov držav podpisnic in imajo številne pomembne cilje, kot sta pravna varnost in varstvo dolžnika. Upoštevajoč vse okoliščine konkretnega primera, v katerih bi žrtve spolnih zlorab tudi po poteku zastaralnega roka za odškodninske terjatve še vedno lahko zahtevale uvedbo kazenskega postopka in po njegovem zaključku zahtevale kompenzacijo, je sodišče zaključilo, da samo bistvo pravice dostopa do sodišča z omenjeno ureditvijo zastaranja ni bilo okrnjeno.

4. Subjektivni začetek teka splošnega zastaralnega roka

Tretja smernica je smiselno povezana s težnjo po kratkem splošnem zastaralnem roku in določa subjektivni začetek teka zastaranja. Splošni zastaralni rok naj bi tako začel teči s subjek-

²⁷ Prav tam, str. 319.

²⁸ Prevod K. L., povzeto po: sodba SEU z dne 11. 7. 2002 v zadevi *Marks & Spencer*, C 62/00, tč. 35; sodba SEU z dne 25. 6. 1991 v zadevi *Emmott*, C-208/90, tč. 33.

²⁹ Sodba ESČP z dne 22. 10. 1996 v zadevi *Stubbings in drugi proti Združenemu kraljestvu*, 22083/93 in 22095/93.

tivno določenim trenutkom (ko upnik izve za okoliščine, ki utemeljujejo zahtevek, in osebo dolžnika), in ne objektivno določenim trenutkom (nastanek zahtevka, zapadlost zahtevka, prevzem stvari, izročitev stvari ipd.). Kot izhaja iz primerjalnopравnih smernic, je ob kratkem splošnem zastaralnem roku subjektivni začetek teka zastaranja pogoj, da je upniku dana poštna možnost, da lahko iztoži svoj zahtevek. To je v skladu z maksimo občega prava *Agere non valenti non currit praescriptio*.³⁰ V nasprotnem primeru bi se namreč lahko zgodilo, da bi zahtevek zastaral, še preden bi upnik zanj sploh izvedel, kar bi nasprotovalo načelu pravne varnosti. Ker pa bi dolžniku z obveznostjo dokazovanja, da je upnik za zahtevek oziroma okoliščine, ki utemeljujejo njegov nastanek, vedel, naložili preveliko dokazno breme, je dovolj, da dolžnik dokaže, da bi upnik za zahtevek in osebo dolžnika mogel vedeti.

Nemška ureditev zastaranja v prvem odstavku § 199 BGB določa, da triletni splošni zastaralni rok začne teči s koncem leta, v katerem je nastal zahtevek in je upnik izvedel za okoliščine, na katerih temelji zahtevek, ter osebo dolžnika oziroma bi zanje v odsotnosti hude malomarnosti mogel izvedeti. Podobno določa 2224. člen Code Civil, v skladu s katerim petletni splošni zastaralni rok začne teči od dne, ko je upnik izvedel za okoliščine, ki utemeljujejo nastanek zahtevka, ali pa bi zanje moral izvedeti.

Ureditvi v PECL in DCFR začetek teka splošnega zastaralnega roka sicer vežeta na objektivni trenutek in določata, da začne teči s trenutkom, ko mora dolžnik izpolniti obveznost, v primeru odškodninskega zahtevka pa s trenutkom, ko je bilo izvršeno škodno ravnanje, na katero se zahtevek nanaša.³¹ Vendar pa je hkrati določeno, da je zastaranje zadržano toliko časa, dokler upnik ne izve za zahtevek in osebo dolžnika, kar vodi do primerljivega učinka kot subjektivni začetek teka zastaranja.

Splošno pravilo, ki ga za začetek teka zastaranja določa OZ, je, da začne zastaranje teči z objektivno določenim trenutkom, tj. naslednji dan po tem, ko je terjatev dospela. To pravilo velja, če ni za posamezne primere z zakonom določeno kaj drugega. Poseben začetek teka zastaranja je zakonodajalec določil predvsem za posebne zastaralne roke, v nekaterih primerih pa so za zastaranje zahtevkov določena le posebna pravila glede začetka teka zastaralnega roka. Ta so določena tako v splošnem³² kot posebnem³³ delu OZ in v številnih posebnih zako-

³⁰ Zastaranje ne teče nasproti tistemu, ki ne more tožiti. Vir: Kranjc, str. 28.

³¹ Čl. 14:203 PECL, čl. III-7:203 DCFR.

³² V splošnem delu OZ je poseben začetek teka zastaranja predviden za zahtevke iz neposlovne odškodninske odgovornosti (352. člen OZ), za zahtevke iz odškodninske odgovornosti zaradi korupcije (354. člen OZ), gospodinjske terjatve (355. člen OZ) in za posamezne terjatve pri zavarovalnih pogodbah (357. člen OZ).

³³ V posebnem delu OZ je poseben začetek teka zastaranja določen za npr. regresne zahtevke v skladu s 147. členom in 148. členom OZ, terjatve prejemnika nakazila zoper nakazanca v skladu s 1039. členom OZ. Več glej Kranjc v: Komentar OZ, str. 450.

nih.³⁴ Zastaralni roki začnejo teči z objektivno določenim trenutkom, izjema je samo zastaranja zahtevkov iz neposlovne odškodninske odgovornosti, za katere je v slovenskem pravnem redu predviden dvotirni sistem subjektivnega in objektivnega zastaralnega roka. Ker splošni zastaralni rok začne teči ne glede na to, ali upnik ve za okoliščine, ki utemeljujejo zahtevek, oziroma bi zanje mogel vedeti, in ker zaradi tega razloga tek zastaralnega roka tudi ni zadržan, lahko ugotovimo, da taka ureditev odstopa od smernic sodobne ureditve zastaranja.

5. Objektivni maksimalni rok (*long stop*)

Kot protiutež kratkemu subjektivnemu splošnemu zastaralnemu roku četrta smernica določa uvedbo maksimalnega objektivnega zastaralnega roka, po poteku katerega zahtevek v vsakem primeru zastara. Ta absolutni rok naj bi se gibal med desetimi in tridesetimi leti, pri čemer naj bi bil tridesetletni rok primeren le za zahtevke zaradi posega v osebne dobrine.³⁵ Subjektivni splošni zastaralni rok in objektivni maksimalni zastaralni rok tečeta neodvisno drug od drugega, odločilen pa je tisti rok, ki se izteče prej.

V BGB je kot pravilo določen desetletni objektivni maksimalni rok, ki začne teči od nastanka zahtevka, kot izjema pa tridesetletni rok za odškodninske zahtevke zaradi posega v življenje, telo, zdravje ali prostost.³⁶ Code Civil predvideva kot pravilo dvajsetletni absolutni zastaralni rok.³⁷ PECL in DCFR, ki določata objektivni začetek teka splošnega zastaralnega roka in hkrati omogočata, da je zastaranje zadržano toliko časa, dokler dolžnik ne izve za zahtevek ali bi zanj mogel vedeti, določata maksimalno dolžino zadržanja zastaranja. Zaradi zadržanja zastaranja ali odložitve izteka zastaranja zastaralni rok tako ne more biti podaljšan za več kot deset let, v primeru zahtevkov zaradi posega v osebne dobrine pa ne za več kot trideset let.³⁸

Dolžina objektivnega desetletnega zastaralnega roka za terjatve iz neposlovne odškodninske odgovornosti v švicarskem pravu je bila predmet postopka pred ESČP v zadevi *Howald Moor in drugi proti Švici*.³⁹ Oškodovanec je bil delavec, ki je bil v letih od 1965 do 1978 pri delu izpostavljen azbestnemu prahu in mu je bila leta 2004 postavljena diagnoza malignega tumorja. Vložil je zahtevek za plačilo odškodnine, vendar je bil v Švici njegov zahtevek na vseh

³⁴ Sistem posebnih začetkov teka zastaranja je zelo podrobno urejen npr. v Pomorskem zakoniku (658. člen), Zakonu o obligacijskih in stvarnopravnih razmerjih v letalstvu (162. člen) in Zakonu o prevoznih pogodbah v železniškem prometu (72. člen).

³⁵ Zimmermann v: Basedow, Hopt, Zimmermann, str. 1638.

³⁶ Tretji, tretji a in četrti odstavek § 199 BGB.

³⁷ Čl. 2232 Code Civil.

³⁸ Čl. 14:307 PECL, čl. III-7:307 DCFR.

³⁹ Sodba ESČP z dne 11. 3. 2014 v zadevi *Howald Moore in drugi proti Švici*, 52067/10 in 41072/11.

instancah zaradi zastaranja zavržen. Zahtevke je bil namreč podvržen splošnemu zastaralnemu roku za neposlovne odškodninske terjatve v trajanju enega leta, odkar je upnik izvedel za škodo in povzročitelja škode, v vsakem primeru pa naj bi zahtevke zastaral v absolutnem roku desetih let od škodnega ravnanja. Prav slednji naj bi v konkretnem primeru že potekel, saj po letu 1978 oškodovanec ni bil več izpostavljen azbestnemu prahu. ESČP je v tem primeru ugotovilo kršitev pravice do dostopa do sodišča iz prvega odstavka 6. člena EKČP. V obrazložitvi je sodišče navedlo, da ureditev, v kateri objektivni desetletni zastaralni rok ob latentni dobi azbestne bolezni, ki običajno traja več desetletij, pred postavitvijo ustreznega odškodninskega zahtevka praviloma že poteče, krši posameznikovo pravico do dostopa do sodišča. Kot je bilo omenjeno, se v Švici pripravlja reforma splošnega dela OR, ki vsebuje tudi reformo zastaranja in bi odpravila tovrstne nepravilnosti. Eden od predlogov vsebuje uvedbo t. i. tridelnega splošnega zastaralnega roka, ki bi obsegal relativni, absolutni in maksimalni zastaralni rok. Triletni relativni zastaralni rok bi začel teči, ko zahtevke zapade in ko upnik izve za okoliščine, ki utemeljujejo nastanek zahtevka, in osebo dolžnika. Desetletni absolutni zastaralni rok bi začel teči z zapadlostjo zahtevka. Tako relativni kot tudi absolutni rok bi se lahko z dogovorom med strankama podaljšala ali skrajšala. Kot protiutež tema dvema rokoma bi od nastanka dogodka, iz katerega izvira zahtevke upnika, teklo tridesetletni maksimalni zastaralni rok. Dogovor med strankama glede tega roka ne bi bil mogoč, prav tako nanj ne bi vplivalo zadržanje ali pretrganje zastaranja.⁴⁰

V slovenski ureditvi je za petletni splošni zastaralni rok določen objektivni začetek teka, zato obstoj dodatnega objektivnega maksimalnega zastaralnega roka ne bi bil smiseln. Absolutni zastaralni rok pa je določen za zastaranje zahtevkov iz neposlovne odškodninske odgovornosti in znaša pet let. V luči zadeve *Howald Moor in drugi proti Švici* je slovenska ureditev ustrežnejša, saj absolutni zastaralni rok za terjatve iz delikta začne teči s trenutkom nastanka škode,⁴¹ in ne s trenutkom škodnega ravnanja kot v švicarskem pravu.

6. Avtonomija strank na področju zastaranja

V občem pravu je veljalo, da je institut zastaranja *ius publicum* in da dogovori med strankama na tem področju niso mogoči.⁴² Tako pravilo so uzakonile tudi prve evropske kodifikacije. V sodobnem času se je razumevanje instituta zastaranja spremenilo, saj je poleg varstva javnega interesa v ospredje stopil interes dolžnika. Upoštevajoč okoliščino, da je uveljavljanje ugovora zastaranja v večini pravnih redov prepuščeno svobodni volji dolžnika in nanj sodišče ne pazi

⁴⁰ Huguenin, Thouvenin v: Remien, str. 320.

⁴¹ Glede odškodninskih zahtevkov zaradi azbestoze v Sloveniji glej primeroma sodbo Vrhovnega sodišča RS II Ips 1007/2008 z dne 27. 5. 2010.

⁴² Harke v: Remien, str. 114.

po uradni dolžnosti, peta smernica narekuje večjo avtonomijo strank glede dogovorov o zastaranju. Tako smernico podpira tudi argument, da lahko stranke z dogovorom vzpostavljajo, spreminjajo in končujejo obligacijska razmerja, zato naj imajo možnost, da se v mejah vestnosti in poštenja dogovorijo tudi o režimu zastaranja. V okviru večje avtonomije lahko stranke določijo krajši ali daljši rok od predpisanega, se zastaranju odpovejo ali prosto dogovorijo razloge za zadržanje ali pretrganje zastaranja.

Nemška ureditev zastaranja v BGB z določenimi omejitvami dovoljuje dogovor o bolj ugodnem in manj ugodnem sistemu zastaranja, pri čemer določa, da se pri odgovornosti zaradi naklepa stranki ne moreta vnaprej dogovoriti za ugodnejši sistem zastaranja, zgornja meja pri dogovorih o podaljšanju zastaralnega roka pa znaša trideset let od zakonsko določenega začetka teka zastaranja.⁴³ Okrepitev avtonomije strank na področju zastaranja je tudi eden temeljnih ciljev reforme zastaranja v Švici.⁴⁴ V okviru predloga »tridelnega splošnega zastaralnega roka« bi se stranki lahko prosto dogovorili o skrajšanju ali podaljšanju triletnega relativnega in desetletnega absolutnega zastaralnega roka, medtem ko bi varstvo javnega interesa zagotavljal tridesetletni maksimalni zastaralni rok, ki je kogentne narave. Tudi pri skrajšanju in podaljšanju zastaralnih rokov so predvidene omejitve, tako da bi se triletni rok lahko skrajšal na najmanj eno leto in podaljšal na največ deset let, desetletni absolutni rok pa na najmanj tri leta in največ trideset let.⁴⁵ Razlogi za mirovanje, zadržanje in pretrganje zastaranja bi ostali v domeni kogentnega prava.⁴⁶ Reforma angleškega sistema zastaranja tudi predvideva možnost dogovora strank o zastaranju, dopusten je vsak dogovor, ki je »fair and reasonable«.⁴⁷ V čl. 2254 Code Civil je določeno, da se lahko stranki dogovorita za krajši ali daljši zastaralni rok, ki pa ne sme biti krajši od enega leta in ne daljši od desetih let. Stranki se lahko dogovorita o razlogih za pretrganje in zadržanje zastaranja, v primeru ponavljajočih se dajatev (plača, pokojnina, preživnina, najemnina ipd.) pa dogovori o zastaranju niso dopustni.⁴⁸ Določba § 1502 ODZ dopušča nekaj avtonomije strank, ni pa dovoljeno, da bi se stranki zastaranju vnaprej odpovedali. Medtem ko dogovor o podaljšanju zastaralnih rokov v avstrijskem pravu ni dovoljen, je skrajšanje načeloma možno, če to ne nasprotuje načelu dobre vere in poštenja.⁴⁹ Možnost dogovora o zastaranju predvidevajo tudi modelni zakoniki. PECL tako določa, da se ureditev zastaranja lahko spremeni z dogovorom med strankama, predvsem s podaljšanjem

⁴³ § 202 BGB.

⁴⁴ Glej Huguenin, Thouvenin v: Remien, str. 321.

⁴⁵ Prav tam.

⁴⁶ Prav tam.

⁴⁷ Beale v: Remien, str. 55.

⁴⁸ Ancel v: Remien, str. 43.

⁴⁹ Bydlinski, Vollmaier v: Remien, str. 218.

ali skrajšanjem zastaralnih rokov, pri čemer zastaralni rok ne sme biti krajši od enega leta in ne daljši od tridesetih let.

Po določbi 339. člena OZ ni dopusten dogovor, s katerim bi stranki določili krajši ali daljši zastaralni rok od predpisanega, prav tako se ni dopustno dogovoriti, da zastaranje nekaj časa ne bo teklo. Sankcija za kršitev kogentnih pravil o zastaranju je ničnost dogovora, s katerim sta stranki določili drugačen režim zastaranja, nanj pa sodišče pazi po uradni dolžnosti.⁵⁰ Po določbi 340. člena OZ se dolžnik ne more odpovedati zastaranju prej, kakor poteče zanj določen čas. Ugotovimo lahko, da v tem delu slovenska ureditev zastaranja daje prednost javnemu interesu in odstopa od mednarodnega trenda v smeri večje avtonomije strank.

7. Sklep

Zastaranje je pomemben institut vsakega pravnega reda, poseben položaj pa je dobil tudi v okviru teženj po poenotenju evropskega civilnega prava. V okviru teh teženj so bile oblikovane številne smernice za sodobno ureditev zastaranja, ki so predstavljene v prispevku. Nekatere države, kot sta Nemčija in Francija, so z reformo obligacijskega prava nacionalno ureditev zastaranja temu že prilagodile, medtem ko se številne evropske države, med njimi tudi Švica in Anglija, na tako reformo še pripravljajo. V ozadju smernic je zlasti to, da zastaranje ni namenjeno le varstvu javnega interesa, kar je poudarjalo obče pravo, temveč tudi interesu dolžnika. Ureditev zastaranja v OZ delno odstopa od primerjalnopравnih smernic. Najvidnejši odmik je kombinacija razmeroma kratkega petletnega splošnega zastaralnega roka in objektivnega začetka teka zastaranja, saj zahtevek pogosto zastara, še preden upnik zanj izve oziroma bi zanj mogel vedeti. Veliko število različnih zastaralnih rokov in pravil o začetku teka zastaranja v OZ in posebnih zakonih kaže na to, da slovenska ureditev zastaranja ne sledi smernicam enostavnosti in preglednosti. Problematično je tudi pomanjkanje avtonomije strank na področju dogovorov o zastaranju. Zaradi navedenega bi bila v duhu poenotenja civilnega prava v Evropi dobrodošla prilagoditev slovenske ureditve zastaranja sodobnim smernicam.

Literatura

- Basedow, Jürgen, Zimmermann, Reinhard, Hopt, Klaus J. (ur.), *Handwörterbuch des Europäischen Privatrechts, Band II (Kau–Z)*, Tübingen: Mohr Siebeck, 2009.
- Juhart, Miha, Plavšak, Nina (ur.), *Obligacijski zakonik, 2. knjiga*, Ljubljana: GV Založba, 2003.
- Kleinschmidt, Jens, Rezension von: Oliver Remien (ur.), *Verjährungsrecht in Europa – zwischen Bewährung und Reform*, *Archiv für die civilistische Praxis* 2013, str. 452–462, Tübingen: Mohr Siebeck, 2013.

⁵⁰ Kranjc v: Komentar OZ, str. 455.

- Koziol, Helmut, Welser, Rudolf, Kletečka, Andreas, Grundriss des bürgerlichen Rechts, Band 1, Wien: Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2014.
- Kranjc, Janez, Latinski pravni reki, 2. izdaja, Ljubljana: GV Založba, 2006.
- Lando, Ole (ur.), Principles of European Contract Law, Part 3, The Hague, London, New York: Kluwer Law International: 2003.
- Patti, Salvatore, Rechtssicherheit und Gerechtigkeit im Verjährungsrecht des DCFR, Zeitschrift für Europäisches Privatrecht, B 20910 (2010), str. 58–68.
- Prime, Terence, Scanlan, Gary, The Law of Limitation, Second Edition, Oxford: Oxford University Press, 2001.
- Remien, Oliver (ur.), Verjährungsrecht in Europa – zwischen Bewährung und Reform, Tübingen: Mohr Siebeck, 2011.
- Schmidlin, Bruno, Das Schweizer Obligationenrecht 2020, Eine kritische Stellungnahme, Schweizerische Juristen-Zeitung, 15. januar 2015, str. 25-34.
- Von Bar, Christian, Clive, Eric, Schulte-Nölke, Hans (ur.), Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR), Volume 2, München: Sellier, 2009.
- Zimmermann, Reinhard, Comparative Foundations of a European Law of Set-off and Prescription, Cambridge: Cambridge University Press, 2002.